

The level of focus on religiousness and its interpersonal components in elementary school text books' contents

Salar Faramarzi, Yasamin Abedini

¹Assistant Professor, Department of Psychology and education of children with special needs, University of Isfahan, Isfahan, Iran

²Assistant Professor, Department of Educational Sciences, University of Isfahan, Isfahan, Iran

Abstract

In the recent decades, the researchers and scholars in the field of psychology and educational sciences have shown more interest in religiousness and the teachings thereof. The level of focus on religiousness in the elementary school text books' contents with respect to interpersonal religious skills was evaluated through content analysis. Using overall sampling, all the elementary school text books, consisting of 35 volumes in eight topics were selected and evaluated. The data collection instrument was a categorizing system and coding of variables and subordinate variables in the form of an inspecting list, which was developed for this study. The results revealed that the difference in terms of the level of focus on religiousness, cooperation, amity with kindred generosity and forgiveness variable parameters in the text books of different grades were numerically significant. For the data analysis, descriptive statistics and linear quadratic or x^2 were used. The most focused variable parameter in the elementary school books' contents was religiousness and the least focused was amity with kindred. Based on the findings, it was concluded that the emphasis on introducing the religious principles and the derivatives thereof in an attempt to promote intra-personal religious attitudes and spiritual growth in students is prioritized as primary and developing the interpersonal religious skills as the secondary.

Keywords: Religious principles and derivatives, Interpersonal religious skills, Content analysis, Text books

میزان توجه به دین‌ورزی و مؤلفه‌های بین فردی آن در کتاب‌های درسی دوره ابتدایی

سالار فرامرزی*، یاسمین عابدینی

^۱استادیار گروه روان‌شناسی و آموزش کودکان با نیازهای خاص، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران

^۲استادیار گروه علوم تربیتی، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران

چکیده

در دهه‌های اخیر، شاهد توجه روز افزون محققان و صاحب نظران حوزه‌های روان‌شناسی و علوم تربیتی به دینداری و آموزه‌های برگرفته از آن هستیم. بر این اساس، هدف از پژوهش حاضر بررسی میزان توجه کتاب‌های درسی دوره ابتدایی به دین‌ورزی و مهارت‌های دینی بین فردی با استفاده از روش تحلیل محتوایی است. با استفاده از نمونه‌گیری تمام شمار، کلیه کتاب‌های درسی دوره ابتدایی که شامل ۳۵ جلد و ۸ عنوان بوده و در سال ۱۳۸۹ تألیف شده است، انتخاب و مورد بررسی قرار گرفت. ابزار جمع‌آوری داده‌ها عبارت بود از سیستم مقوله بندی و رمزگذاری متغیرها و خرده متغیرها که می‌توان از آن به عنوان فهرست وارسی یادکرد. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از روش‌های آماری توصیفی و مجذور خطی یا x^2 استفاده شد. یافته‌ها نشان داد که بین کتاب‌های درسی مختلف و همچنین پایه‌های مختلف تحصیلی از نظر میزان تأکید برمتغیرهای دین‌ورزی، تعاون، صلح، سپاسگزاری و گذشت تفاوت معناداری وجود دارد؛ به طوری که بیشترین میزان تأکید در کتاب‌های درسی مربوط به متغیر دین‌ورزی و کمترین میزان تأکید مربوط به متغیر صلح و رحمت بوده است. با توجه به یافته‌های فوق می‌توان نتیجه گرفت که تأکید کتاب‌های درسی دوره ابتدایی در وهله اول بر پرورش روحیه دینداری آشنایی دانش‌آموزان با اصول و فروع دین بوده و پرورش مهارت‌های بین فردی دینی از اولویت دوم و کمتری برخوردار است.

واژگان کلیدی: اصول و فروع دین، مهارت‌های بین فردی دینی، تحلیل محتوا، کتب درسی

مقدمه

عبدی و یزدانی مقدم (Abdi and Yazdani, 2009)، نیز

در پژوهشی با عنوان «تأثیر تعالیم دینی و کسب مهارت‌های زندگی در سیره رضوی، مهارت‌های بین فردی دینی را زیر مجموعه مهارت‌های ارتباطی دینی دانسته که شامل این موارد است: نیکی و خیرخواهی به دیگران، همدلی، گذشت، توجه به حقوق دیگران.

همان گونه که اشاره شد، دین نه تنها رابطه انسان با خداوند، خود و جهان را تحت الشعاع قرار می‌دهد، بلکه به عنوان یک نهاد اجتماعی بر روابط انسان با دیگران را نیز به شدت تأثیر می‌گذارد. در واقع، کنش اجتماعی دین تأثیر بر روابط انسانی، تمدن و فرهنگ بشری است و حاکمیت دین به منزله حاکمیت مجموعه‌ای از قوانین بر جامعه انسانی بوده که حافظ و نگهدارنده اخلاق فاضله، آرامش و نیک بختی انسان است (Allameh Tabatabaei; Translated by Khosroshahi, 1991). به علاوه، دین با ایجاد یک فضای حمایتی و منبع وحدت یافتگی اجتماعی برای فرد بر سلامت جسمی و روانی او اثر می‌گذارد (Gorsuch, 1995; Cheshire, 2004) و با تقویت ارزش‌های اخلاقی به سازگاری فردی و اجتماعی افراد کمک می‌کند (Taleban, 1998).

از سوی دیگر، آموزش و پرورش به عنوان نهادی باکارکردهای جامعه‌پذیری، فرهنگ‌پذیری، آموزش علوم و فنون با بهره‌گیری از موارث دینی و فرهنگی در کنار یافته‌های علمی اندیشمندان و صاحب نظران بیشترین مسؤلیت را در برابر ایجاد مهارت‌ها و توانمندی‌ها، انتقال ارزش‌های دینی و ملی به دانش‌آموزان برعهده دارد و با توجه به نقش و اهمیت کتاب‌های درسی در شکوفایی و رشد همه جانبه شخصیت انسان، جامعه‌پذیری و رشد اجتماعی فراگیران تا کنون تحقیقات خارجی و داخلی بسیاری با استفاده از رویکرد کیفی، به ویژه روش تحلیل محتوا به بررسی این مهم پرداخته‌اند که در ادامه به اختصار به برخی از آنها اشاره می‌گردد.

لازم به توضیح است که طی جستجوی رایانه‌ای صورت گرفته در پژوهش حاضر، هیچ تحقیق خارجی یافت نشد که به صورت مستقیم میزان توجه کتاب‌های درسی به پرورش روحیه‌ی دینی و مهارت‌های برگرفته از دین را در دانش‌آموزان مورد بررسی قرار داده باشد و اکثر تحقیقات

دین به مثابه مجموعه جامعی از بایدها و نبایدهای ارزشی برای هدایت انسان به رستگاری، همیشه مورد توجه انسان بوده است. دین با این پیچیدگی و وسعتی که دارد، تمام زوایای وجودی و زندگانی بشر را تحت الشعاع قرار داده است و نمی‌تواند پدیده‌ای ساده و تک بعدی باشد، بلکه پدیده‌ای چند بعدی است که همانند سایر نگرش‌های انسان در برگزیده باورها، عواطف، تجارب و مناسک (Rituals) است (Yarmohammadian and others, 2010 Roof, 1987). در این راستا، پژوهشگران و صاحب نظران حوزه دین در خارج از کشور مدل‌های گوناگونی از دین و دینداری ارائه کرده‌اند. برای مثال، وربیت (Verbit, 1970)، با اعتقاد به چند بعدی بودن دین ۶ بعد را برای آن برشمرده است که عبارتند از: مناسک دینی، تعالیم دینی، عواطف دینی، معرفت دینی، اخلاق دینی و جماعت. در قرآن و منابع اسلامی نیز تعبیر و کاربردهای وسیعی از عبارت دین صورت گرفته است. برای مثال، در قرآن کریم از دین به عنوان تصدیق خداوند، رسول، کتاب، قیامت و معاد (انشقاق، ۲۲؛ انفطار، ۹)، اعتقاد به توحید و عبودیت خداوند (یوسف، ۴۰)، اقامه نماز و پرداختن زکات (بینه، ۵) یاد شده است. همچنین پژوهشگران داخلی براساس این تعاریف و مفهوم سازی‌ها از دین مدل‌های نظری مختلفی از آن ارائه کرده‌اند. برای مثال، بهرامی (Bahrami, 2001) معتقد است که دین و تعالیم دینی دربردارنده ۴ مولفه اساسی است که عبارتند از: ۱) رابطه انسان با خداوند ۲) رابطه انسان با دیگران ۳) رابطه انسان با خود و ۴) رابطه انسان با دنیا. منتظرالقائم (Montazerolghaem, 2008) نیز بیان می‌کند که ارتباط دینی، ارتباطی است که با هدف گسترش دانش و آگاهی‌های دینی، ایجاد گرایش مثبت نسبت به دین و تبلیغ و ترویج رفتارهای دینی صورت می‌پذیرد و ۴ نوع است: ارتباط‌های درون فردی، ارتباط‌های بین فردی (چهره به چهره)، ارتباط‌های گروهی، ارتباط‌های سازمانی، ارتباط‌های رسانه‌ای (جمعی)، ارتباط‌های بین المللی و بین فرهنگی. ارتباط‌های بین فردی دو سویه بوده و حاکی از خضوع، خشوع، احترام و درک متقابل است.

بودند، با استفاده از روش تحلیل محتوایی مورد بررسی قرار داد. این ۷ حوزه شامل مبانی و اصول دین، قرآن کریم، سنت و سیره، انسان در اسلام، جامعه اسلامی، راه زندگی و دین در دنیای جدید بودند. نتایج پژوهش او نشان داد که اگرچه کتاب دین و زندگی سال اول متوسطه توانسته است دانش‌آموزان را با مقوله‌های هفت گانه اساسی آشنا کند ولی با این حال مطالب کتاب دین و زندگی سال دوم متوسطه از این نظر نسبتاً بهتر عمل کرده و کتاب دین و زندگی سال سوم متوسطه عملکرد ضعیف‌تری نسبت به کتب سال اول و دوم متوسطه داشته است.

جمشیدیان، صادقیان، مرادزاده و فروهر (Jamshidian, Sadeghian, Moradzadeh and Forohar, 2011)، نیز محتوای کتب درسی دوره ابتدایی را از نظر میزان توجه به متغیرهای فرهنگ ایثار و شهادت مورد بررسی قرار دادند. نتایج پژوهش آنان نشان داد که اگرچه میزان توجه کتاب‌های درسی دوره ابتدایی به فرهنگ ایثار و شهادت به موازات افزایش سن دانش‌آموزان افزایش یافته است، با این حال میزان توجه به شاخص‌های مشخص شده برای فرهنگ ایثار و شهادت در کلیه کتاب‌ها و پایه‌های تحصیلی بسیار اندک و ضعیف است. همچنین مشاهده شد که میزان توجه کتاب‌های درسی به فرهنگ ایثار بیشتر از فرهنگ شهادت بوده است. اسدپور و حسین چاری (Asadpoor and Hosainchari, 2010) نیز در پژوهشی با هدف تحلیل محتوای کتاب‌های دین و زندگی پایه اول، دوم و سوم دبیرستان، به منظور تعیین ضریب درگیری دانش‌آموزان با محتوا و پرسش‌های کتب مذکور نیز به این نتیجه رسیدند که میزان توجه به مؤلفه‌های معنای زندگی، در کتاب اول و سوم دبیرستان در حدی پایین‌تر از متوسط (ضریب درگیری پایین‌تر از یک) و کتاب دوم دبیرستان در حد بالاتر از متوسط (ضریب درگیری بالاتر از یک) بود. درویشی و احمدی (Darvishi and ahmadi, 2012) هم در پژوهشی با هدف تحلیل محتوای برنامه‌های فرهنگی دوره متوسطه بر اساس نمادهای ملی و مذهبی به این نتیجه رسیدند که این برنامه‌ها با هدف هویت بخشی به نسل نوجوان به نمادهای هویت ملی و مذهبی توجه می‌نماید. اما این توجه متوازن و متعادل نیست. اعلائی هره و دیگران

کیفی انجام شده در مورد محتوای کتاب‌های درسی در مقاطع مختلف به بررسی کلیشه‌های جنسیتی (Ryf, 2000; Kobia, 2009; Evans & Davies, 1997)، رابطه انسان با طبیعت (Lemoni, Stamou & Stamou, 2010)، جامعه پذیری و درونی سازی ارزش‌های فرهنگی (Weng, 2010)، سلامت جسمی و جنسی (Nomoto, Nonaka, Mizoue, Kobayashi & Jimba, 2011)، پرورش استعدادها و توانایی‌های ریاضی (Baker and Others, 2010)، محتوای فرهنگی کتاب‌های درسی (Wu, 2010)، سوگیری‌های فرهنگی و یادگیری‌های بین فرهنگی (Ndura, 2010) و تنوع قومی - فرهنگی در کتاب‌های درسی (Brooks, 2008) پرداخته بودند.

همچنین مروری بر پژوهش‌های داخلی صورت گرفته در این حوزه نشان داد که تحلیل‌های محتوایی پیرامون کتاب‌های درسی مقاطع مختلف در ایران شامل بررسی مواردی چون آموزه‌های مرتبط با مهارت‌های زندگی (Abedini and Faramarzi, 2012)، مؤلفه‌های هوش هیجانی (Faramarzi and Abedini, 2012)، توجه به آموزش مهارت‌های زندگی (Faramarzi, 2008)، آموزه‌های سیاسی (Afhami, 2011)، فرهنگ کار، ایمنی و بهداشت حرفه‌ای (Homaie, 2003)، روحیه تحقیق و فرهنگ علم گرایی (Esfijani, Zamani and Nasrabadi, 2008)، شخصیت زنان و مردان در کتاب‌های درسی (Norian, 2010) و سازه‌های مرتبط با انگیزش پیشرفت (Oreizi and Abedi, 2008)، الگوی حل مسأله (Amirahmadi and others, 2012)، توجه به ویژگی‌های شهروند جهانی (Ghaltash, Salehi and Mirzaie, 2012)، رویکرد تربیت شهروند پیشرفت‌گرا (Ghaltash, Fayazbakhsh, Farokhinejad and mohamadjani, 2012)، توجه به اهداف آموزشی مریل (Ostadhasanloo and others, 2012) است. با این حال در این بخش به گزارش خلاصه‌ای از چند پژوهش صورت گرفته در رابطه با موضوع پژوهش پرداخته شده است. نژاد شفیع (Shafieinejad, 2010) کتاب‌های دین و زندگی دوره متوسطه را از نظر مؤلفه‌های بیست و چهارگانه مرتبط با باورها و نگرش‌های دینی که در ۷ حوزه طبقه بندی شده

در محتوای موجود می‌پردازد و با شمارش وجود یا عدم وجود، واحدهای تحلیل را تعیین می‌نماید. این پژوهش بر روی کتاب‌های درسی دوره ابتدایی صورت گرفته است. این کتاب‌ها ۳۵ جلد بود که در ۸ عنوان در سال ۱۳۸۹ تنظیم و تألیف شده است. به دلیل محدودیت تعداد، حجم و محتوای این کتاب‌ها، ضرورتی به انجام نمونه‌گیری نبود. بنابراین تمام محتوای آنها به عنوان جامعه پژوهش و با استفاده از روش نمونه‌گیری تمام شمار انتخاب و مورد بررسی قرار گرفت. ابزار جمع‌آوری داده‌ها در پژوهش‌هایی که با روش تحلیل محتوا انجام می‌شوند، سیستم مقوله بندی و رمزگذاری متغیرها و خرده متغیرها است که می‌توان از آن به فهرست واریسی یاد کرد. برای تهیه و تنظیم این ابزار ابتدا متغیرهای اصلی پژوهش (دین ورزی و مهارت‌های بین فردی برگرفته از دین اسلام) به عنوان سازه‌های مورد نظر تعریف و در مرحله بعد به خرده متغیرها و مقوله‌های جزئی‌تر به گونه‌ای کاملاً جامع تقسیم شد و در نهایت این مقوله‌ها و خرده متغیرها با رمزهای عددی مشخص نام‌گذاری شدند. سپس واحد تحلیل محتوا مشخص شد. واحد تحلیل برای متون کتبی می‌تواند مساحت یا فضای نوشته شده، کلمه، جمله، پاراگراف و یا حتی صفحه و درس یا فصل باشد. در این پژوهش، صفحه به عنوان واحد تحلیل در نظر گرفته شده است. زیرا صفحه از انسجام و یکپارچگی لازم برای ارائه پیام‌های مورد نظر بر مخاطب برخوردار است. در این تحقیق، ابتدا متغیر دینداری تعریف شده، به دو خرده متغیر اصول و فروع دین تقسیم گردید. سپس برای خرده متغیر اصول دین ۶ مقوله جزئی توحید، معاد، نبوت، امامت و عدل و برای خرده متغیر فروع دین ۷ مقوله جزئی نماز، روزه، خمس و زکات، حج و جهاد، امر به معروف و نهی از منکر و تولی و تبری تعیین گردید.

در مرحله بعد با رجوع به متون و منابع اسلامی (قرآن کریم، احادیث و روایات) و همچنین مدل‌های نظری ارائه شده برای دینداری (Bahrami, 2001; Rahpayk, 2010)، ابتدا ۴ متغیر اصلی با عنوان مهارت‌های بین فردی دینی (تعاون و همکاری، صله رحم، سپاسگزاری و گذشت) تعریف و مشخص شد و سپس برای متغیر تعاون و همکاری ۶ خرده متغیر یا مقوله (همکاری در منزل، در مدرسه، کمک به

(Alaei Hareh and others, 2012) در پژوهشی به بررسی اهداف برنامه‌های درسی تربیت دینی مبتنی بر معرفت عقلانی مطرح شده در آیات قرآن کریم و با توجه به تفسیرالمیزان پرداخته، نتیجه گرفتند که اهداف برنامه‌های درسی تربیت دینی مبتنی بر معرفت عقلانی مطرح شده در آیات قرآن کریم بر اساس تفسیرالمیزان به ترتیب عبارتند از: خداشناسی و خداپرستی (دعوت به توحید)، معرفی و تأیید نبوت، معرفی قرآن و آموزه‌های آن، معرفی صاحبان خرد و ویژگی‌های آنان، یادآوری معاد، روز جزا و حیات اخروی، عبرت آموزی، تربیت افراد باتقوا، آموزش احکام الهی، ایجاد تفکر انتقادی و انتقاد از تفکر نادرست، مقایسه و تطبیق ارزش‌ها (پاکی‌ها و ناپاکی‌ها، افراد مؤمن و مشرک و ...). از طرفی یکی از وظایف خطیر کلیه نظام‌های تعلیم و تربیت در سراسر جهان کمک به رشد اخلاقی و سازگاری اجتماعی دانش‌آموزان است و بر این اساس یکی از مهمترین وظایف نظام اسلامی در کشور ما، برنامه ریزی برای پرورش، تزکیه نفس و سازگاری شخصی و اجتماعی افراد جامعه است که در این میان نظام آموزش و پرورش و کتاب‌های درسی به عنوان یکی از قوی‌ترین نهادهای تربیتی نقش مؤثری در هدایت و پرورش دینی و اسلامی دانش‌آموزان و فراهم کردن امکانات و شرایط مناسب برای ایجاد تغییرات مطلوب در آنان را برعهده دارد. به علاوه با توجه به این که محتوای کتب درسی در مقطع ابتدایی اصلی‌ترین منبع یادگیری فراگیران است، هدف اصلی پژوهش حاضر تحلیل محتوایی کتب درسی دوره ابتدایی از نظر میزان تأکید بر دینداری (اصول و فروع دین) و همچنین مهارت بین فردی ضروری (مانند تعاون، صله رحم، سپاسگزاری و گذشت)، برای زندگی از دیدگاه دین اسلام است.

روش پژوهش

پژوهش حاضر از نوع پژوهش‌های کیفی یا به عبارت دقیق‌تر از نوع تحلیل محتوا است. برلسون (Berelson, 1952; by Khoi, 1996) تحلیل محتوا را فن تحقیق برای توصیف عینی، نظام‌مند و کمی محتوای آشکار ارتباط یا همان تحلیل محتوای کمی می‌داند. در این روش، محقق به تعیین فراوانی شاخص‌های مشخص شده برای سازه مورد بررسی

یافته‌های پژوهش

در این قسمت، با توجه به اهداف پژوهش به گزارش یافته‌های پژوهش پرداخته شده است.

سؤال اول پژوهش: در کتاب‌های درسی دوره ابتدایی تا چه اندازه به متغیر دین‌ورزی (اصول و فروغ دین)، توجه شده است؟

یافته‌های جدول شماره ۱ نشان می‌دهد که بیشترین میزان توجه به دین‌ورزی به ترتیب مربوط به کتاب‌های قرآن، بنویسیم، هدیه‌های آسمانی و بخوانیم است و کمترین میزان توجه به دین‌ورزی به ترتیب به کتاب‌های ریاضی، جغرافیا، علوم، تعلیمات اجتماعی و مدنی تعلق دارد. همچنین مشاهده می‌شود که میزان توجه به دین‌ورزی در کتاب تاریخ در حد متوسط است. به طور کلی در ۴۶٪ از کل صفحات کتاب‌های درسی دوره ابتدایی (۱۸۹۷ صفحه)، یعنی ۴۰۵۸ صفحه به دین‌ورزی اشاره شده است. علاوه بر این، نتایج آزمون مجذور خی (χ^2) حاکی از وجود تفاوت معنادار بین کتاب‌های مختلف درسی دوره ابتدایی از نظر میزان تأکید بر دین‌ورزی است.

سؤال دوم پژوهش: در کتاب‌های درسی دوره ابتدایی تا چه اندازه به مؤلفه‌های بین فردی دینی (تعاون، صلح، رحم، سپاسگزاری و گذشت) توجه شده است؟

یافته‌های جدول شماره ۲ نشان می‌دهد که از میان کتاب‌های درسی دوره ابتدایی کتاب‌های قرآن، علوم و مدنی به ترتیب بیشترین میزان تأکید بر مؤلفه تعاون و همکاری را دارد و کتاب‌های ریاضی، تعلیمات اجتماعی و بنویسیم به ترتیب کمترین میزان توجه را به متغیر تعاون و همکاری داراست. همچنین مشاهده می‌شود که میزان توجه کتاب‌های بخوانیم، تاریخ و هدیه‌های آسمانی به مؤلفه تعاون و همکاری در حد متوسط بوده است. به طور کلی در ۳۲٪ از کل صفحات کتاب‌های درسی دوره ابتدایی (۱۳۰۱ صفحه از ۴۰۵۸ صفحه)، به مؤلفه تعاون و همکاری اشاره شده است که از میزان توجه در سطح متوسطی برخوردار است. به علاوه، نتایج آزمون مجذور خی (χ^2) حاکی از تفاوت معنادار بین کتاب‌های درسی مختلف دوره ابتدایی از نظر میزان تأکید بر متغیر تعاون و همکاری است.

مستمندان، اطعام مؤمنان، کمک به امور خیریه و مشارکت در فعالیت‌های دسته جمعی)، برای متغیر صلح رحم ۳ خرده متغیر (سرزدن به اقوام، عیادت از بیماران و کمک به خویشاوندان)، برای متغیر سپاسگزاری ۳ خرده متغیر (سپاسگزاری بعد از هر وعده غذایی از خداوند، سپاسگزاری بعد از هر موقعیت از خداوند و سپاسگزاری از دیگران) و برای متغیر گذشت ۴ خرده متغیر (گذشتن از خطاها و تقصیرات دیگران، رحم بر دیگران، خوبی کردن در مقابل بدی‌های دیگران، منت نگذاشتن هنگام نیکی)، مشخص گردید. بدین ترتیب، در مجموع ۲۹ خرده متغیر مورد بررسی قرار گرفت (۱۳ خرده متغیر برای دین‌ورزی و ۱۶ خرده متغیر برای مهارت‌های بین فردی دینی). لازم به توضیح است که جهت بررسی روایی صوری ابزار پژوهش در کلیه مراحل انتخاب متغیرهای اصلی، خرده متغیرها و واحدهای تحلیل با سه تن از متخصصان و صاحب نظران حوزه دین مشورت شد که هر سه نفر روایی صوری ابزار را تأیید کردند. این ابزار در یک مطالعه مقدماتی توسط ۷ کارشناس از نظر مربوط بودن به متغیرها و مفید بودن برای تجزیه و تحلیل محتوای مورد نظر (روایی) مورد ارزیابی قرار گرفت و بین نمرات داده شده ضریب همبستگی ۰/۸۵ به دست آمد که حکایت از روایی قابل قبول ابزار جهت استفاده برای پژوهش اخیر دارد. برای محاسبه پایایی ابزار فوق نمونه‌ای از محتوای کتاب‌های تعلیمات اجتماعی در دو نوبت متوالی با فاصله ۴ هفته توسط دو نفر رمز گذاری شد. سپس همبستگی بین دو نوبت رمز گذاری محاسبه و مقدار عددی ۰/۸۶ به دست آمد. این مقدار همبستگی پایایی قابل قبول و مورد نیاز برای اطمینان به ابزار اندازه گیری را مشخص می‌سازد.

پس از اطمینان از روایی ابزار پژوهش و ضمن آموزش رمز گذاران، اجرای پژوهش آغاز شد. در این مرحله رمز گذاران جداگانه و مستقل از یکدیگر مطابق با سیستم مقوله بندی متغیرها به رمز گذاری این متغیرها در واحدهای تحلیل مشخص شده پرداختند. سپس رمز گذاری‌های انجام شده در برگه‌ها وارد رایانه شد و براساس هدف‌های پژوهش، جداول، نمودارها و آماره‌های مربوط (فقط مجذور خی یا χ^2) استخراج و گزارش شدند.

به منظور مقایسه پایه مختلف تحصیلی از نظر میزان توجه به دین ورزی و مؤلفه‌های پنج گانه بین فردی دینی فوق از آزمون مجذور خی (X^2) استفاده شد که نتایج آن را در جدول شماره ۶ مشاهده می‌کنید.

یافته‌های جدول شماره ۶ نشان می‌دهد که بین پایه‌های تحصیلی اول تا پنجم دوره ابتدایی از نظر میزان تأکید بر مؤلفه‌های دین ورزی، تعاون و همکاری، صله رحم، سپاسگزاری و گذشت تفاوت معناداری وجود دارد. به طوری که بیشترین میزان تأکید بر متغیر دینداری به ترتیب مربوط به پایه‌های اول، دوم، سوم، پنجم و چهارم ابتدایی بوده است. به عبارت دیگر، کتاب‌های درسی پایه چهارم ابتدایی کمترین میزان توجه (۲/۴۲٪) و کتاب‌های درسی پایه اول ابتدایی بیشترین میزان توجه را به این متغیر داشته‌اند (۲/۵۰٪). همچنین مشاهده شد که از میان پایه‌های مختلف تحصیلی دوره ابتدایی، به ترتیب پایه‌های دوم (۵/۳۹٪)، اول (۳/۳۳٪)، سوم و پنجم (۳۰٪) و چهارم (۴/۲۹٪) بیشترین میزان توجه را به متغیر بین فردی و دینی تعاون و همکاری داشته‌اند و این در حالی است که در رابطه با متغیر دینی و بین فردی صله رحم، پایه‌های سوم (۵/۴٪)، چهارم (۱/۴٪)، دوم (۵/۲٪)، اول (۳/۲٪) و پنجم (۳/۱٪)، به ترتیب بیشترین تأکید را بر این مؤلفه دارا بودند. به بیان دیگر، این متغیر از بین کل متغیرها کمترین میزان توجه را در کتاب‌های درسی به خود اختصاص داده است. یافته‌ها در مورد متغیر سپاسگزاری حاکی از این است که بیشترین میزان توجه به این متغیر به ترتیب مربوط به پایه‌های اول (۲/۱۴٪)، سوم (۹/۱۱٪)، دوم (۴/۹٪)، چهارم (۶/۷٪) و پنجم (۸/۴٪) است. به عبارت دیگر، در کتاب‌های پایه پنجم ابتدایی شاهد کمترین میزان توجه به مؤلفه سپاسگزاری هستیم. به علاوه، مشاهده شد که بالاترین میزان تأکید و توجه به متغیر گذشت به ترتیب مربوط به پایه‌های چهارم (۲/۸٪)، سوم (۸/۵٪)، پنجم (۵/۴٪)، دوم (۹/۴٪) و اول ابتدایی (۸/۲٪) است. در واقع در پایه چهارم ابتدایی شاهد بیشترین تأکید و در پایه اول ابتدایی شاهد کمترین تأکید بر این متغیر هستیم. در نهایت بررسی کلی نشان داد که در کتاب‌های درسی دوره ابتدایی به ترتیب بیشترین میزان توجه به متغیرهای دینداری (۷/۴۶٪)، تعاون و همکاری (۱/۳۲٪)، سپاسگزاری (۲/۹٪)، گذشت (۶/۵٪) و صله رحم (۳٪) صورت گرفته است. به بیان دیگر، کتاب‌های درسی دوره ابتدایی بیشترین میزان تأکید را بر متغیر دینداری و کمترین میزان تأکید را بر متغیر صله رحم داشته‌اند.

همان‌گونه که در جدول شماره ۳ مشاهده می‌شود، اگرچه بیشترین میزان توجه به متغیر صله رحم به ترتیب مربوط به کتاب‌های بنویسیم، هدیه‌های آسمانی، جغرافیا و بخوانیم است، با این حال در این کتاب‌ها نیز در سطح بسیار ضعیفی به مؤلفه صله رحم توجه شده است. همچنین مشاهده می‌گردد که در کتاب‌های تاریخ و مدنی دوره ابتدایی هیچ توجهی به صله رحم نشده است. به طور کلی در ۳٪ از کل صفحات کتاب‌های درسی دوره ابتدایی (۱۲۳ صفحه از ۴۰۵۸ صفحه) به مؤلفه صله رحم اشاره شده است که این مقدار توجه در سطح بسیار ناچیز و ضعیفی است. به علاوه، نتایج آزمون مجذور (X^2) نشان می‌دهد که بین کتاب‌های درسی دوره ابتدایی از نظر میزان تأکید بر مؤلفه صله رحم تفاوت معناداری وجود دارد.

یافته‌های جدول شماره ۴ نشان می‌دهد که بیشترین میزان توجه به متغیر سپاسگزاری به ترتیب مربوط به کتاب‌های هدیه‌های آسمانی، قرآن، بنویسیم و تاریخ است و این در حالی است که در کتاب‌های علوم و جغرافیا هیچ توجهی به این متغیر نشده است و پس از آن کتاب‌های ریاضی، مدنی، تعلیمات اجتماعی و بخوانیم به ترتیب کمترین میزان تأکید را بر مؤلفه‌های سپاسگزاری داشته‌اند. به طور کلی در ۹/۲٪ از کل صفحات کتاب‌های درسی دوره ابتدایی (۳۷۴ صفحه از ۴۰۵۸ صفحه) به این متغیر اشاره شده است که این مقدار توجه در سطح نسبتاً ضعیفی است. به علاوه، نتایج آزمون مجذور خی (X^2) نشانگر این است که بین کتاب‌های مختلف درسی دوره ابتدایی از نظر میزان تأکید بر مؤلفه سپاسگزاری تفاوت معناداری وجود دارد.

همان‌گونه که در جدول شماره ۵ مشاهده می‌شود، بیشترین میزان توجه به متغیر گذشت به ترتیب مربوط به کتاب‌های هدیه‌های آسمانی، بخوانیم، مدنی و بنویسیم است و این در حالی است که در کتاب‌های جغرافیا و مدنی دوره‌های ابتدایی هیچ اشاره‌ای به این مؤلفه نشده است. پس از آن کتاب‌های علوم، تاریخ، ریاضی و قرآن به ترتیب کمترین میزان توجه را به متغیر گذشت داشته‌اند. به طور کلی در ۶/۵٪ از کل صفحات کتاب‌های درسی دوره ابتدایی (۲۲۷ صفحه از ۴۰۵۸ صفحه) به مؤلفه گذشت اشاره شده است که از این میزان توجه در سطح بسیار ضعیفی است. همچنین مشاهده می‌گردد که نتایج آزمون مجذور خی (X^2) حاکی از تفاوت معنادار کتاب‌های درسی دوره ابتدایی از نظر میزان تأکید بر مؤلفه گذشت است.

سؤال سوم پژوهش: در پایه‌های مختلف تحصیلی تا چه اندازه به دین ورزی و مؤلفه‌های پنج گانه بین فردی دینی، از جمله تعاون و همکاری، صله رحم، سپاسگزاری و گذشت توجه شده است؟

میزان توجه به دین‌ورزی و مؤلفه‌های بین فردی آن در ... / ۱۵۷

جدول ۱ - توزیع فراوانی وجود یا عدم وجود دین‌ورزی در صفحات کتاب‌های درسی دوره ابتدایی

نام کتاب	در کتاب وجود دارد		در کتاب وجود ندارد		کل	
	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد
بخوانیم	۴۲۹	۵۳٪	۳۸۱	۴۷٪	۸۱۰	۱۰۰٪
بنویسیم	۵۲۰	۷۶٪	۱۶۴	۲۴٪	۶۸۴	۱۰۰٪
هدیه‌های آسمانی	۲۲۷	۷۴/۹٪	۷۶	۲۵/۱٪	۳۰۳	۱۰۰٪
ریاضی	۳۶	۴/۲٪	۸۲۱	۹۵/۸٪	۸۵۷	۱۰۰٪
علوم	۷۵	۱۵/۴٪	۴۱۱	۸۴/۶٪	۴۸۶	۱۰۰٪
قرآن	۵۲۴	۹۳/۷٪	۳۵	۶/۳٪	۵۵۹	۱۰۰٪
تاریخ	۳۳	۳۴/۴٪	۶۳	۶۵/۶٪	۹۶	۱۰۰٪
جغرافیا	۲۱	۱۵/۲٪	۱۱۷	۸۴/۸٪	۱۳۸	۱۰۰٪
مدنی	۱۴	۲۶/۹٪	۳۸	۷۳/۱٪	۷۳	۱۰۰٪
تعلیمات اجتماعی	۱۸	۲۴/۷٪	۵۵	۷۵/۳٪	۵۲	۱۰۰٪
کل	۱۸۹۷	۴۶/۷٪	۲۱۶۱	۵۳/۳٪	۴۰۵۸	۱۰۰٪

$N = 4058$ و $df = 9$ و $\chi^2 = 1/74$ و $p < 0/001$

جدول ۲ - توزیع فراوانی وجود یا عدم وجود تعاون و همکاری در صفحات کتاب‌های درسی دوره ابتدایی

نام کتاب	در کتاب وجود دارد		در کتاب وجود ندارد		کل	
	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد
بخوانیم	۳۱۹	۳۹/۴٪	۴۹۱	۶۰/۶٪	۸۱۰	۱۰۰٪
بنویسیم	۱۰۸	۱۵/۸٪	۵۷۶	۸۴/۲٪	۶۸۴	۱۰۰٪
هدیه‌های آسمانی	۹۳	۳۰/۷٪	۲۱۰	۶۹/۳٪	۳۰۳	۱۰۰٪
ریاضی	۳۳	۳/۹٪	۸۲۴	۹۶/۱٪	۸۵۷	۱۰۰٪
علوم	۲۹۴	۶۰/۵٪	۱۹۲	۳۹/۵٪	۴۸۶	۱۰۰٪
قرآن	۳۵۶	۶۳/۷٪	۲۰۳	۳۶/۳٪	۵۵۹	۱۰۰٪
تاریخ	۳۳	۳۴/۴٪	۶۳	۶۴/۶٪	۹۶	۱۰۰٪
جغرافیا	۳۱	۲۲/۵٪	۱۰۷	۷۷/۵٪	۱۳۸	۱۰۰٪
مدنی	۲۷	۵۱/۹٪	۲۵	۴۸/۱٪	۵۲	۱۰۰٪
تعلیمات اجتماعی	۷	۹/۶٪	۶۶	۹۰/۴٪	۷۳	۱۰۰٪
کل	۱۳۰۱	۳۲/۱٪	۲۷۵۷	۶۷/۹٪	۴۰۵۸	۱۰۰٪

$N = 4058$ و $df = 9$ و $\chi^2 = 8/86$ و $p < 0/001$

جدول ۳ - توزیع فراوانی وجود یا عدم وجود مؤلفه صله رحم در صفحات کتاب‌های درسی دوره ابتدایی

نام کتاب	در کتاب وجود دارد		در کتاب وجود ندارد		کل
	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	
بخوانیم	۲۲	٪ ۲/۷	۷۸۸	٪ ۹۷/۳	۸۱۰
بنویسیم	۶۱	٪ ۸/۸	۶۲۳	٪ ۹۱/۱	۶۸۴
هدیه‌های آسمانی	۲۲	٪ ۷/۳	۲۸۱	٪ ۹۲/۷	۳۰۳
ریاضی	۲	٪ ۰/۲	۸۵۵	٪ ۹۹/۸	۸۵۷
علوم	۲	٪ ۰/۴	۴۸۴	٪ ۹۹/۶	۴۸۶
قرآن	۸	٪ ۱/۴	۵۵۱	٪ ۹۸/۶	۵۵۹
تاریخ	۰	۰	۹۶	٪ ۱۰۰	۹۶
جغرافیا	۵	٪ ۳/۶	۱۳۳	٪ ۹۶/۴	۱۳۸
مدنی	۰	۰	۵۲	٪ ۱۰۰	۵۲
تعلیمات اجتماعی	۱	٪ ۱/۴	۷۲	٪ ۹۸/۶	۷۳
کل	۱۲۳	٪ ۳	۳۹۳۵	٪ ۹۷	۴۰۵۸

$$N = 4058 \text{ و } df = 18 \text{ و } x^2 = 1/46 \text{ و } p < 0/001$$

جدول ۴ - توزیع فراوانی وجود یا عدم وجود مؤلفه سپاسگزاری در صفحات کتاب‌های درسی دوره ابتدایی

نام کتاب	در کتاب وجود دارد		در کتاب وجود ندارد		کل
	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	
بخوانیم	۵۰	٪ ۶/۲	۷۶۰	٪ ۹۳/۸	۸۱۰
بنویسیم	۹۰	٪ ۱۳/۲	۵۹۴	٪ ۸۶/۸	۶۸۴
هدیه‌های آسمانی	۱۱۱	٪ ۳۶/۶	۱۹۲	٪ ۶۳/۴	۳۰۳
ریاضی	۲۱	٪ ۲/۵	۸۳۶	٪ ۹۷/۵	۸۵۷
علوم	۰	۰	۴۸۶	٪ ۱۰۰	۴۸۶
قرآن	۸۹	٪ ۱۵/۹	۴۷۰	٪ ۸۴/۱	۵۵۹
تاریخ	۸	٪ ۸/۳	۸۸	٪ ۹۱/۷	۹۶
جغرافیا	۰	۰	۱۳۸	٪ ۱۰۰	۱۳۸
مدنی	۲	٪ ۳/۸	۵۰	٪ ۹۶/۲	۵۲
تعلیمات اجتماعی	۳	٪ ۴/۱	۷۰	٪ ۹۵/۹	۷۳
کل	۳۷۴	٪ ۹/۲	۳۶۸۴	٪ ۹۰/۸	۴۰۵۸

$$N = 4058 \text{ و } df = 9 \text{ و } x^2 = 4/38 \text{ و } p < 0/001$$

جدول ۵ - توزیع فراوانی وجود یا عدم وجود مؤلفه گذشت در صفحات کتاب‌های درسی دوره ابتدایی

نام کتاب	در کتاب وجود دارد		در کتاب وجود ندارد		کل	
	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد
بخوانیم	۱۱۵	٪ ۱۴/۲	۶۹۵	٪ ۸۵/۸	۸۱۰	٪ ۱۰۰
بنویسیم	۳۶	٪ ۵/۳	۶۴۸	٪ ۹۴/۷	۶۸۴	٪ ۱۰۰
هدیه‌های آسمانی	۵۰	٪ ۱۶/۵	۲۵۳	٪ ۸۳/۵	۳۰۳	٪ ۱۰۰
ریاضی	۱۱	٪ ۱/۳	۸۶۴	٪ ۹۸/۷	۸۵۷	٪ ۱۰۰
علوم	۲	٪ ۰/۴	۴۸۴	٪ ۹۹/۶	۴۸۶	٪ ۱۰۰
قرآن	۹	٪ ۱/۶	۵۵۰	٪ ۹۸/۴	۵۵۹	٪ ۱۰۰
تاریخ	۱	٪ ۱	۹۵	٪ ۹۹	۹۶	٪ ۱۰۰
جغرافیا	۰	۰	۱۳۸	٪ ۱۰۰	۱۳۸	٪ ۱۰۰
مدنی	۳	٪ ۵/۸	۴۹	٪ ۹۴/۲	۵۲	٪ ۱۰۰
تعلیمات اجتماعی	۰	۰	۷۳	٪ ۱۰۰	۷۳	٪ ۱۰۰
کل	۲۲۷	٪ ۵/۶	۳۸۳۱	٪ ۹۴/۴	۴۰۵۸	٪ ۱۰۰

$N = 4058$ و $df = 9$ و $X^2 = 2/71$ و $p < 0/001$

جدول ۶ - مقایسه پایه‌های مختلف تحصیلی از نظر میزان توجه به دین‌ورزی و مؤلفه‌های پنج‌گانه بین فردی دینی

مؤلفه	مجذور خی (X^2)	df	تعداد	سطح معناداری
دین‌ورزی	۱۳/۴۱	۴	۴۰۵۸	$P < 0/001$
تعاون و همکاری	۲۴	۴	۴۰۵۸	$P < 0/001$
صله رحم	۲۶/۵۰	۸	۴۰۵۸	$P < 0/001$
سپاسگزاری	۴۹/۸۶	۴	۴۰۵۸	$P < 0/001$
گذشت	۴۱/۹۵	۴	۴۰۵۸	$P < 0/001$

بحث و نتیجه‌گیری

با توجه به نقش دین و دینداری در سلامت جسمی و روانی، سازگاری شخصی و اجتماعی انسان و همچنین نقش مؤثر کتاب‌های درسی در جامعه پذیری، رشد هویت، شخصیت و ارزش‌های اخلاقی فراگیران، هدف اصلی پژوهش حاضر بررسی میزان توجه کتاب‌های درسی دوره ابتدایی به متغیرهای دینداری (اصول و فروع دین) و مهارت‌های بین فردی دینی (تعاون، صلح رحم، سپاسگزاری و گذشت) بود. یافته‌ها نشان داد که بیشترین میزان توجه به متغیر دینداری مربوط به کتاب‌های قرآن و کمرترین میزان توجه مربوط به کتاب‌های ریاضیات دوره ابتدایی است. همچنین مشخص شد که در کتاب‌های قرآن و علوم دوره ابتدایی بیشترین میزان تأکید بر متغیر تعاون و همکاری صورت گرفته است و شاهد کمترین میزان تأکید بر این متغیر در کتاب‌های ریاضی و تعلیمات اجتماعی ابتدایی هستیم. در رابطه با متغیر صلح رحم مشاهده شد که بیشترین تأکید مربوط به کتاب‌های بنویسیم و هدیه‌های آسمانی و کمترین توجه مربوط به کتاب‌های تاریخ و مدنی است.

یافته‌ها حاکی از این است که در کتاب‌های هدیه‌های آسمانی و قرآن به متغیر سپاسگزاری بیشترین توجه و در کتاب‌های علوم و جغرافیا کمترین میزان توجه مبذول گردیده است. به علاوه، یافته‌ها نشان داد که از بین کتاب‌های درسی دوره ابتدایی، کتاب‌های هدیه‌های آسمانی و بخوانیم بیشترین میزان تأکید و کتاب‌های جغرافیا و مدنی کمترین میزان تأکید را بر این متغیر داشته‌اند.

به طور کلی، یافته‌ها نشان می‌دهند که میزان توجه به متغیرهای پنج گانه مورد بررسی در پژوهش حاضر در کتاب‌های قرآن، هدیه‌های آسمانی و بخوانیم بیشتر بوده و این در حالی است که میزان توجه به این متغیرها در کتاب‌های تاریخ، مدنی و جغرافیا در کمترین حد بوده است. لذا به دست اندرکاران و برنامه ریزان کتب درسی توصیه می‌شود که از مثال‌ها، موارد، کلمات و تصاویر مرتبط با آموزه‌های دینی در این کتاب‌ها، استفاده بیشتری نمایند -

به ویژه به دلیل این که یکی از هدف‌های درس مدنی آشنایی دانش‌آموزان با اصول، قواعد و قراردادهای حاکم بر جامعه و روابط اجتماعی و بین فردی است - تأکید بر مهارت‌های بین فردی دینی در این کتاب از اهمیت خاصی برخوردار است.

یافته‌های پژوهش نشان داد که بیشترین تأکید بر متغیرهای دینداری و تعاون، در پایه اول و کمترین میزان تأکید در پایه چهارم دبستان صورت گرفته است. در حالی که در رابطه با صلح رحم درست برعکس بوده است و بیشترین توجه بر این متغیر در پایه‌های سوم و چهارم ابتدایی و کمترین آن در سال اول دبستان صورت گرفته است. در این رابطه لازم است اشاره شود که تأکید کمتر بر کتاب‌های درسی به متغیر صلح رحم در سال‌های اول دبستان مناسب با سطح رشد شناختی، اخلاقی و اجتماع دانش‌آموزان است.

در رابطه با متغیر سپاسگزاری در پایه اول شاهد بیشترین میزان توجه به این متغیر و در پایه پنجم ابتدایی شاهد کمترین میزان توجه به این متغیر بودیم. این یافته‌ها بر لزوم توجه برنامه ریزان و متخصصان کتب درسی به پرورش روحیه سپاسگزاری در دانش‌آموزان به موازات افزایش سن آنان تأکید دارند. از آن جایی که براساس نظریه‌ها و تحقیقات شناختی صورت گرفته روی کودکان سنین مختلف هرچه سن دانش‌آموزان افزایش می‌یابد، قدرت درک دیدگاه‌ها، حالات و احساسات دیگران و همچنین توانایی‌همدلی، همدردی و روحیه مشارکت و همکاری نیز در آنان بیشتر می‌شود. لذا باید در کتاب‌های درسی پایه‌های تحصیلی بالاتر بیشتر به این مؤلفه‌های بین فردی و دینی مهم پرداخته شود.

یافته‌های پژوهش نشان داد که در پایه‌های چهارم و پنجم دبستان بیشترین میزان توجه به متغیر گذشت صورت گرفته و در پایه اول دبستان این متغیر مورد کمترین تأکید و توجه واقع شده است. این نتایج متناسب با سطح رشد اخلاقی، اجتماعی و شناختی دانش‌آموزان بوده، می‌توان گفت که محتوای کتاب‌های درسی از این نظر به صورتی صحیح و متناسب تنظیم شده است. در نهایت، یافته‌های پژوهش حاضر نمایان ساخت که در کتاب‌های درسی دوره

Amirahmadi, Y; Iravani, S. & Sharafi, M. (2012). Content analysis of science textbook of the elementary school fifth grade based on Dewey's problem-solving model. *Journal of Research in Curriculum Planning*; 3. 2012; 2 (35):86-95

Bahrami Ehsan H.(2005). Validity & Reliability of religiosity Scale. *Journal of Psychology and Education*; 15(4): 285-268

Jamshidian, A., Sadeghian, M., Moradzadeh, s and Forouhar, M. (1390).Content analysis of primary texts in terms of the variables of sacrifice and martyrdom. Retrieved from;

<http://www.navideshahed.com>

khodayarifard, M., Rahiminezhad, A., Ghojari Bonab, B., Shokohi Yekta, M., Faghihi, A., Azarbayjani, M., Afrooz, G., Hooman, H., Manteghi, M., Paknezhad, M., Seraj Zade, S. H., Fatemi, S.M., Akbari Zardkhaneh, S., Farzad, V., Bagheri, K., Beh Pazhoh, A & Bahrami Ehsan, H. (2010).Religiosity measuring model and preparation of religiosity scale to Iranian population. *Journal of Applied Psychological Research*; 1(1), 1-24

darvishi L, ahmadi P. (2012). Content Analysis Of The Cultural Activities In The Secondary Education Baced On National And Relious Symbols. *Journal of Research in Curriculum Planning*; 2 (35) :15-32

Rahpeak. H. (2010). *Morality of slavery*. Tehran: Khorsandi publisher

Taliban, MR. (1998). *Religiosity and delinquency among young students*. Ministry of Education in Tehran. Assistance Research.

Tabatabai, Mohammad Hussain. (-).

Rasael series. Translated by Seyyed Hadi Khosro Shahi (1991). Tehran: Office of Islamic culture.

Abedini, Y & Faramarzi, S. (2012). A qualitative report on the religious doctrine aspects in primary school textbooks' content. *Applied Psychological Research Quarterly*; 3(1): 13-28

Abdi, and A. Yazdani Moghaddam, Hamid. (1388). Impact on the conduct of religious teaching

ابتدایی بیشترین توجه و تأکید بر متغیر دینداری و کمترین توجه به متغیر صله رحم معطوف شده است که متخصصان کتب درسی باید توجه بیشتری به آموزش این مؤلفه دینی و بین فردی از طریق آموزش رسمی نمایند.

از جمله محدودیت‌های این پژوهش می‌توان به انتخاب کتاب‌های درسی دوره‌های ابتدایی به عنوان نمونه پژوهش اشاره کرد. در پایان توصیه می‌شود که در تحقیقات بعدی کتاب‌های درسی سایر مقاطع تحصیلی از جمله مقاطع راهنمایی و متوسطه نیز از نظر میزان توجه به دینداری و مهارت‌های بین فردی دینی مورد مطالعه و بررسی قرار گیرند. همچنین پیشنهاد می‌شود تا مهارت‌های درون فردی دینی و میزان توجه به آنها در کتب درسی مقاطع مختلف مورد بررسی و مقایسه قرار گیرد.

منابع

Ghoran. Translatedd by Elahi Ghomsheie(1992), Theran: Osveh Publication ostadhasanloo H, faraji khiyavi Z, shokrollahi R.(2012). Analyze the content the fourth and fifth of sciences book based on educational goals of Merrill. *Journal of Research in Curriculum Planning*; 2 (33) :117-130

Asadpoor, k. & Hossaien Chari, M. (2010). Exploring the Components of Meaning of Life from an Islamic Perspective in Textbooks of Religion and Skills. *Journal of Learning and Training*; 2(58): 1-32

Esfijani, A., Zamani, B.E. & Nasrabadi, H.B. (2008). Comparison of elementary science textbooks in terms of the variety of skills in the research process with the U.S.A and Britain. *Journal of Curriculum Studies*. 8: 132-155

alaei haradasht G, golestani S, keshtiaray N. (2012). The analysis of considered intellectual knowledge in verses of the Holy Quran based on Tafsire Almizan and its implications on the aims of religious education curriculum. *Journal of Research in Curriculum Planning*; 3. 2012; 2 (33) :20-37

Afhami, v. (2011). Political themes and doctrines of the elementary textbooks. *Journal of Islamic Education Research*; 2: 7-28

hundred years of elementary school mathematics in the united states :A content analysis. Journal for Research in Mathematics Education, 41 (4), 383-423.

Cheshire, C.A. (2004). Spirituality and religiousness scale: The relationship to locus of control. The science and Engineering, 64(7-8), 357-364.

Evans, L.; Davies, K. (2000). No sissy boys here: Content analysis of the representation of masculinity in elementary school reading textbooks. sex Role. 24 (3-4). 255-270.

Kobia, J. M. (2009). Femminity and masculinity in English primary school textbooks in Kenya. The International Journal of Language Society and culture, 28, 57-71.

Ryf, A. (1997). Primary school textbooks in Zimbabwe: An analysis in social context. Master thesis, Concordia University, faculty of arts and science, Department of education.

Lemoni, R.; Stamou, A.G.; & Stamou, G.P. (2010). Romantic, classic and baroque views of nature: An anlysis of pictures about enviroment in Greek primary school textbooks. Cultural Studies of Science Education, 5(1), 47-54.

Nomoto ,M.; Nonaka,D.; Mizoue,T., Kobayashi, J.; & Jimba, M.(2011). Bioscienc e Trends, 5(2), 61 -68.

Ndura,E.(2010).ESL and cultural bias:An anlysis of elementary Through high school textbooks in the western united states of America. Language, Culture and Curriculum, 17(2), 143-153.

Nourian, M.(2012).A study on comparing farsi curriculum in first grade of elementary with focus on null curriculum in . Retrieval of <http://nourian1.blogfa.com> 2012/2/06 AM.,10:20.

Oreizi, H.R.; & Aabedi, A . (2008) . Analysis of the content of elementary school textbooks based on the achievement motivation constructs. Quarterly Journal of Education Innovations, 22, 57-66.

life skills in Sireh of Razavi. Mashhad: Publication of Astan Ghods Razavi.

Gholtash A, Salehi M, Mirzaei H.(2012). Content Analysis of Primary School Social Science Curriculum due to the Viewpoint of Global Citizenship Characteristics. Journal of Research in Curriculum Planning; 2 (35) :117-131

Gholtash A, Fayazbakhsh H, Farokhinejad P, Mohammadjani S. (2012). Investigating Progressive Citizenship Education Approach in Iranian school textbooks in the social sciences. Journal of Research in Curriculum Planning; 2 (33) :58-70

Faramarzi, S. (). The content Analysis of primary school Text Books from the view point of life Skills Educational. PROJECT of Central ministry Education, Research Council.

Faramarzi, S & Abedini, Y. (2012). Content Analysis of Primary School Textbooks with Considering the Amount of Training Components of Emotional Intelligence. Journal of Psychology and Education; 1: 63-84

Khoi, I. (1996). Comparative education (translated by Mohammad Yamani Doozi Sorkhabi), Samt publication, Tehran (1375), 4 editions, (1388).

Mntazerolqhem, M. (2008). Religious communication, social media and their consequences. Baqraloloom Institute. Present; Retrived in:

<http://www.qiu.ir/index>

Shafiee Nejad, M.. (2010). Content analysis of school textbooks, religion, and life period. Research and training center of Kerman province.

Homaie, R. (2003). Content analysis of books used for guidance courses. Education Organization of Isfahan Province. Council Research.

Brooks, K. M.(2008). A content analysis of physical science textbooks with regard to the nature of science and ethnic diversity. Doctorial dissertation, university of Houston, faculty of the college of education, Department of education.

Baker, D.; Knipe,H.;Collins,J.; Lea,J.; Cummings,E.; Blair, C.& Garnson,D. (2010). one

Verbit, M.F.(1970). The component and dimensions of religion behavior : Toward a reconceptualization of religiosity. in Philip E. Hamond and Benton Kohnson (eds.).American Mosaic,Social patterns of religion in the united states (pp. 24-39).New youk:Random House.

Weng, L. (2010). Shanghai children's value socidliztion and its change: A comparative analysis of primary school textbooks. China Media Research. 19(2), 27-31.

Wu, J.(2010).A content analysis of cultural content in the EFL textbooks. Electronic. Journal of conadian Society Socience, 1,127-139.

Archive of SID